

DARBO UŽMOKESČIO ĮTAKA POLICIJOS PAREIGŪNŲ TEISIŲ SAUGAI

Dr. Kęstutis Vitkauskas

Mykolo Romerio universiteto Kauno policijos fakultetas
Maironio g. 27, LT-44211 Kaunas
Telefonas 8 37 30 36 43
Elektroninis paštas kpolf@ltu.lt

Pateikta 2004 m. gruodžio 5 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gruodžio 13 d.

Pagrindinės sąvokos: policijos pareigūnų darbo užmokestis; pareigūnų teisės; socialinės garantijos.

S a n t r a u k a

Straipsnyje, remiantis darbo užmokestį reglamentuojančių teisės aktų analize ir Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos įstaigų analitine bei statistine medžiaga, nagrinėjamos policijos pareigūnų teisių į pagrindines socialines garantijas – darbo užmokestį ir kitas išmokas – realizavimo praktikoje problemos.

Atliktų tyrimų pagrindu daroma išvada, kad valstybės lėšos, skiriamos policijos veiklai užtikrinti, riboja policijos įstaigų vadovų galimybę didinti darbo užmokesčio mokos fondą tiek, kiek tai yra nustatyta įstatymuose. Taip pažeidžiama policijos pareigūnų teisė gauti teisingą atlygį už darbą.

I ž a n g a

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) preambulėje suformuluotas lietuvių tautos pasiryžimas kurti teisinę valstybę išreiškia ne tik strateginį valstybinės raidos idealą – kryptį, bet ir kriterijų, pagal kurį kiekvieną kartą galima pasitikrinti valstybės gebėjimą vadintis teisine. „Tokio pasitikrinimo kriterijus – žmogaus teisės ir jų faktinė realybė: tiek turime teisinės valstybės, kiek turime realios pagarbos žmogaus teisėms“ [1, p. 437].

Apie žmonių teisių bei socialinių garantijų būklę Lietuvoje šiandien daugiau kalbama kaip apie teisinę problemą, t. y. kokie įstatymai ir koks juridinis mechanizmas saugo ir gina darbuotojų teises. Vidaus tarnybos sistemos pareigūnų teisės bei socialinė sauga taip pat pirmiausia vertinama pagal teisėkūros subjektų išleistus teisės aktus, rodančius valstybės pastangas plėtoti teisinę bazę šioje srityje.

Naujas požiūris į valstybės tarnybos esmę išreikštas 1999 m. priimtame *Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme* (2002 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja šio įstatymo redakcija) bei 2003 m. balandžio 29 d. priimtame *Vidaus tarnybos statute* (toliau – Statutas) įtvirtintuose pagrindiniuose vidaus tarnybos principuose [2; 3]. Pirmiausia – *įstatymo viršenybės principas*. Jis skelbia, kad visos įstatymų įtvirtintos socialinės garantijos negali būti pakeistos

arba panaikintos kitaip negu įstatymo forma. Kitas principas – *tai pagrįsto tikėjimo ir pagarbos įgytoms teisėmis principas*. Tai reiškia, kad asmenys, pasirinkdami tarnybą vidaus tarnybos sistemoje, yra įsitikinę, kad valstybė laikysis savo pačios pareigūnams nustatytų teisių ir socialinių garantijų. Kadangi vidaus tarnybos sistemos pareigūnų darbas susijęs su tarnybos ypatumais – padidėjusiu pavojumi gyvybei ir sveikatai, Statute yra įtvirtintas *pareigūnų tarnybos ypatumų kompensavimo principas*, t. y. tarnybos ypatumai turi būti kompensuojami Statute nustatytais socialinėmis garantijomis [3]. Šių principų pagrindinė esmė yra ta, kad atsižvelgiant į atliekamas pareigas, jų svarbą valstybės institucijos veikloje ir pareigūno atsakomybės mastą, jam būtų suteikiamas pakankamai geras socialinis aprūpinimas. Pagal šį Statutą bei kitus įstatymus pareigūnų teisėtai įgyta teisė į tam tikras socialines garantijas negali būti nepagrįstai atimta arba susiaurinta.

Statutas išplėtė *Valstybės tarnybos įstatyme* įtvirtintų bendrų visiems valstybės tarnautojams socialinių garantijų sąrašą, papildydamas jį tik vidaus tarnybos pareigūnams taikomomis socialinėmis garantijomis: specialiai skaičiuojamu tarnybos stažu; 100 proc. apmokamu laikinu nedarbingumu; nemokama sveikatos priežiūra; kasmetinių atostogų trukme; specialia pareigūnų valstybine pensija; specialiu maisto daviniu, tarnybinio buto suteikimu bei gyvenamųjų patalpų nuomos lengvatomis; kompensacijomis traumų, žuvimo atvejais ir kt. Statute įtvirtintos kelios naujos socialines garantijas reglamentuojančios nuostatos, pavyzdžiui: pareigūnų teisinė gynyba, t. y. jeigu pareigūnas, vykdydamas jam pavestas tarnybos funkcijas, viršijo tarnybinės rizikos ribas ir padarė nusikalstamą veiką arba kitokį teisės pažeidimą arba nukentėjo dėl tarnybos, jis turi teisę į valstybės kompensuojamą teisinį gynimą; pareigūnai, vykdantys specialias užduotis, taip pat dirbantys lauko sąlygomis, turės būti aprūpinami maistu arba jiems turi būti mokama Vyriausybės nustatyto dydžio pinigine kompensacija ir kt.

Tačiau tai tik juridinis, organizacinis dalyko aspektas. Žmogaus teisių juridizacija – tai tik kai kurių pirminių techninių, organizacinių saugos priemonių sukūrimas. „Žmogaus teisių ar jo socialinių garantijų realybė – žymiai sudėtingesnis procesas. Prasidedantis nuo šių teisių kaip psichologinių vertybių suvokimo ir einantis jų juridizacijos (įtvirtinimo Konstitucijoje) link, o nuo jos – prie individo realių galimybių jomis (teisėmis) pasinaudoti, jas apginti“ [1, p. 439]. Tikrosios žmogaus teisių ir darbuotojų socialinių garantijų apsaugos problemos prasideda ne tada, kai tos teisės ar garantijos įtvirtinamos teisės aktuose ar net Konstitucijoje, bet kai bandoma jomis pasinaudoti, o jų pažeidimo atvejais – apginti ir atkurti.

Taip keliant klausimą paaiškėja, kad tikrąją žmogaus teisių ir garantijų padėtį Lietuvoje šiandien lemia ne tiek teisinis jų saugos mechanizmas, kiek tokie veiksniai kaip: visuomenės ekonominė galia, nedarbo lygis, valdžios gebėjimas įgyvendinti pradėtas reformas, valdininkų profesionalumas, korupcijos lygis ir kt. Šių grėsmių žmogaus teisėms ir socialinėms garantijoms komplekso suvokimas verčia neapsiriboti vien tik teisiniu problemos matymu, bet, pasitelkiant teisės sociologijoje taikomus tyrimo metodus, jį išplėsti ir parodyti, kodėl juridinės priemonės yra nepakankamai geros socialinėms garantijoms garantuoti ir kokios iš to kyla užduotys teisiniam reguliavimui.

Straipsnio tikslas: atskleisti teisės aktuose įtvirtintų policijos pareigūnų teisių į pagrindines socialines garantijas – darbo užmokestį ir kitas išmokas – realizavimo praktikoje problemas.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**: 1) išnagrinėti policijos pareigūnų darbo užmokesčio ir kitų išmokų teisinio reguliavimo aspektus; 2) atskleisti darbo užmokesčio įtaką policijos pareigūnų teisių saugai; 3) atskleisti policijos pareigūnų teisės į darbo užmokestį užtikrinimo problemas.

1. Policijos pareigūnų darbo užmokesčio teisinis reguliavimas

Apmokėjimas už darbą visada yra aktuali ekonominė ir teisinė problema. Darbo užmokesčio nustatymas ir įtvirtinimas – teisinio reguliavimo momentai. Teisinis darbo užmokesčio

sureguliuojamas apima ne tik imperatyvinį (valstybinį) jo reguliavimą, numatant tam tikras darbo užmokesčio garantijas visoms darbuotojų kategorijoms, bet ir dispozityvinį (lokalinį ir individualų) reguliavimą, numatant papildomas arba palankesnes garantijas atskiroms darbuotojų grupėms ar asmenims. Statute numatyta policijos pareigūnų atsakomybė ir jiems taikomi apribojimai (Statuto 23–26 str.) darbo užmokesčių daro pagrindiniu jų pragyvenimo šaltiniu ir materialinės padėties pagerinimo priemone. Dėl to pareigūnui darbo užmokestis yra pati svarbiausia valstybės jam teikiama socialinė garantija. Darbo užmokesčių laikyti pagrindine socialinių garantijų dalimi galima ir dėl to, kad šia socialine garantija naudojasi visi dirbantys pareigūnai.

Teisės teorijoje darbo užmokesčio teisės institutas priskiriamas darbo teisei. Policijos pareigūnų tarnybos santykius ir socialines garantijas apibrėžia Statutas ir kiti vidaus reikalų įstaigų veiklą reglamentuojantys įstatymai, tačiau darbo apmokėjimo tvarką be jokių išlygų reglamentuoja *Valstybės tarnybos įstatymas* (4 str. 2 d.).

Darbo sutarties teisė (*Darbo kodekso* 93, 95 str. 3 d.) nustato, kad užmokesčio dydis yra būtina darbo sutarties sąlyga [4]. Valstybės tarnautojų darbo užmokesčio sistema išsiskiria iš darbo sutartimi grindžiamų darbo užmokesčio sistemų. Su valstybės tarnautojais darbo sutartis nesudaroma (*Valstybės tarnybos įstatymo* 10 str. 5 d.), tačiau jiems paliekama galimybė darbo užmokesčio sąlygas aptarti kolektyvine sutartimi. Policijos pareigūnai neturi ir šios galimybės: darbo užmokesčio dydžio aptarimas priimant pareigūnus į vidaus tarnybą Statute nenumatytas, taip pat su pareigūnais nepasirašomos ir kolektyvinės sutartys. Trišalėje stojimo į vidaus tarnybą sutartyje (Statuto 9 str. 1 d.) pareigūno atlyginimo dydis taip pat neminimas. Šioje sutartyje vidaus reikalų centrinė įstaiga įsipareigoja užtikrinti, kad asmuo, suteikęs jam atitinkamą kvalifikaciją, bus paskirtas į jo išsilavinimą ir profesiją atitinkančias pareigas, sudaryti tinkamas tarnybai sąlygas, užtikrinti pareigūno teises į Statute nustatytas socialines garantijas. Pagal Statuto 10 straipsnio 5 dalį skyrimo į pareigas tvarką nustato vidaus reikalų ministras. Pareigūnų pareiginis atlyginimas nustatomas vidaus reikalų centrinės įstaigos vadovo įsakymu skiriant darbuotoją į pareigas.

Taigi policijos pareigūnų, kaip statutinių valstybės tarnautojų, teisinės padėties ypatumai nuo kitų valstybės tarnautojų, o pastarųjų – nuo dirbančiųjų pagal darbo sutartį – bei skirtingais teisės aktais reglamentuojamas darbo užmokestis suponuoja skirtingą šių socialinių grupių padėčių darbo santykių srityje. Šios aplinkybės gali sudaryti prielaidas policijos pareigūnams iškreiptai vertinti savo socialinį statusą darbo rinkoje ir kilti socialiniams konfliktams.

Pagal *Valstybės tarnybos įstatymą* (23 str.) pareigūnų darbo užmokesčių sudaro: *pareiginė alga; priedai; priemokos*. Priedų ir priemokų suma negali viršyti 70 proc. pareiginės algos.

Pareiginė alga. Pareiginė alga yra svarbiausia pareigūno darbo užmokesčio dalis, nes nuo jos dydžio priklauso ir visi kiti priedai bei priemokos. Pareiginė alga nustatoma pagal pareigybės kategoriją (jų yra 20) ir yra vienoda visoms tos pačios kategorijos pareigybėms. Pareiginės algos dydis apskaičiuojamas taikant pareiginės algos koeficientą (jo kitimo ribos – nuo 2,35 iki 13,0). Pareiginės algos koeficiento vienetas yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos (toliau – MMA) dydžio. Pareiginės algos dydis apskaičiuojamas atitinkamą pareiginės algos koeficientą dauginant iš MMA. Konkrečios pareigybės kategorijos pagal institucijų grupes ir užimamas pareigas nustatomos remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 684 [5]. Toks darbo užmokesčio teisinio reguliavimo mechanizmas numato pareiginės algos kitimą atsižvelgiant į tuo metu esantį Vyriausybės patvirtintą MMA dydį.

Atidžiau paanalizavus policijos pareigūnų pareigines algas, išsisklaido mitas apie jų gaunamas daug didesnes pajamas, lyginant su kitų valstybės tarnautojų ar profesijų atstovų atlyginimais. Tokią viešąją nuomonę suformavo oficialiai pateikiami vidaus tarnybos ir policijos pareigūnų atlyginimų vidurkiai, kurie iš tiesų viršija Lietuvos darbo užmokesčio bendrąjį vidurkį. Tačiau pateikiamas policijos pareigūnų darbo užmokesčio vidurkis yra matematinė

fikcija, nes atlyginimas tarp žemutinės ir viršutinės grandies pareigūnų skiriasi 4,5 karto. Žemutinės grandies policijos pareigūnų yra 55,59 proc. visų vidaus tarnybos sistemos pareigūnų [6]. Jų darbo užmokestis neviršija Lietuvoje esančio vidutinio atlyginimo, nes jaunas, stažo neturintis eilinis policininkas „į rankas“ iki 2003 m. gegužės 1 d. gaudavo apie 600 litų.

Pareiginės algos diferenciaciją nulemia policijos pareigūnų laipsnių gausa – iš viso yra 11 specialių pareigūnų laipsnių – intervalas nuo jaunesniojo policininko iki generalinio komisaro – ir jų pagrindu kategorijos suteikimas. Pavyzdžiui, žemutinės grandies policijos pareigūnams (jaunesnysis policininkas, policininkas, vyresnysis policininkas ir viršila) taikomos 1–5 pareigybių kategorijos; vidutinis pareigūnų algų koeficientas šioms kategorijoms gali padidėti labai siauru intervalu – 2,35–2,75. Todėl šių darbuotojų pareiginė alga, neatskaičius pajamų mokesčio, būtų 1010–1182 litų. Aukščiausios grandies pareigūnai (komisarai) priskiriami 14–17 kategorijoms, kurioms taikomi pareigūnų algų koeficientai nuo 7 iki 9,7. Jų pareiginė alga būtų 3010–3741 litų. Kadangi visi kiti pareigūnams skiriami procentiniai priedai ir išmokos tiesiogiai priklauso nuo pareiginės algos dydžio, iš tikrųjų gaunami pareigūnų atlyginimų dydžiai dar labiau išsiskiria. Policijos pareigūnų, palyginti su kitų profesijų ar socialinių grupių atstovais, pareiginės algos tampa labiausiai diferencijuotos Lietuvoje. Lygindami galime panagrinėti kitų profesinių grupių darbo atlyginimų apskaitos metodiką. Pavyzdžiui, sveikatos ir socialinio darbo sektoriuje (gydytojai, stomatologai, provizoriai, felčeriai, akušerės, medicinos seserys, slaugos darbuotojai ir kt.) dirba maždaug 108 tūkstančiai žmonių [7, p. 31]. Tai viena gausiausių profesinių grupių Lietuvoje. Šie darbuotojai skirstomi į: 1) įstaigų vadovus; 2) specialistus (gydytojus), kurių mokymo trukmė pagal mokymo planus stacionare šešeri ir daugiau metų; 3) vidurinį mediciną personalą (farmakotechnikai ir kt.); 4) jaunesnįjį mediciną personalą; 5) tarnautojus; 6) darbininkus. Sveikatos apsaugos ministro 1997 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. 149–k „Dėl sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ medicinos darbuotojų pagrindinis atlyginimas nustatomas pagal darbuotojų kategorijas ir joms taikomus atitinkamus koeficientus (skaičiavimo pagrindas – bazinė mėnesinė alga): pirma kategorija – koeficientas – 4,7–19,9; antra – 4,5–14,0; trečia – 4,29–8,8; ketvirta – 4,21–6,3; penkta – 4,24–7,5; šešta – 4,21–5,5 [8]. Tokia atlyginimų skaičiavimo formulė, nors ir paliekanti gana plačias laviravimo galimybes, medicinos darbuotojų darbo užmokestį daro labiau „sutelktą“, palyginti su policijos pareigūnų atlyginimais. Dar mažesni švietimo darbuotojų atlyginimų skirtumai (1999 m. švietimo darbuotojai sudarė 10 proc. bendro dirbančių gyventojų skaičiaus). Pedagogams pradėjus atlyginimus skaičiuoti pagal 1998 m. Vyriausybės priimtą nutarimą „Dėl pedagogų darbo užmokesčio padidinimo“, mokytojų, turinčių minimalų 18 pamokų darbo krūvį ir neskaičiuojant priedų už darbo stažą, atlyginimai būtų tokie: mokytojo – 662 litai, vyr. mokytojo – 793 litai, metodininko – 893 litai ir eksperto – 1029 litai [9]. Švietimo darbuotojų, palyginti su policijos pareigūnų, skirtumas tarp žemiausio atlyginimo ir didžiausio nėra didelis. Taigi jeigu galima kalbėti apie policijos pareigūnų išskirtinumą iš kitų socialinių grupių darbo užmokesčio požiūriu, tai tik vienu aspektu – kaip apie socialinę grupę, turinčią didžiausią pareigūnų algų diferenciaciją.

Priedai. Valstybės tarnybos įstatyme prie pareiginės algos tarnautojams numatyti priedai už: 1) tarnybos stažą; 2) kvalifikacinę klasę arba kategoriją; 3) laipsnį arba tarnybinį rangą ir 4) diplomatinį rangą. Priedai už laipsnį arba tarnybinį rangą ir kvalifikacinę kategoriją mokami tik statutiniams valstybės tarnautojams statutuose nustatyta tvarka. Policijos pareigūnams skiriami priedai už: 1) laipsnį; 2) kvalifikacinę kategoriją ir 3) vidaus tarnybos stažą. Priedų už laipsnį ir kvalifikacinę kategoriją suma negali viršyti 55 proc. pareiginės algos dydžio.

Statute pareigūnams nustatytų pareiginės algos priedų už turimus laipsnius (apskaičiuojant pagal MMA) koeficientų skirtumas tarp kiekvieno pareigūno laipsnio praktiškai lygus 0,1 MMA (43 Lt). Gaunamo priedo už laipsnį dydis svyruoja nuo 43 iki 430 litų.

Pagal pareigūnų dalykines savybes, profesinius įgūdžius, administracinius gebėjimus, tarnybinės veiklos rezultatus ir vidaus tarnybos stažą jiems nustatomos kvalifikacinės kate-

gorijos ir priedai už jas. Statute už kvalifikacines kategorijas numatyti tokie priedai: už trečiąją kategoriją (turinčiam ne mažesnę kaip 2 metų darbo vidaus tarnyboje stažą) – 10 proc. pareiginės algos; antrąją (ne mažiau kaip 5 metai stažo) – 20 proc.; pirmąją (ne mažesnis kaip 10 metų stažas) – 30 procentų. Šie priedai yra mažesni už *Valstybės tarnybos įstatyme* numatytus valstybės tarnautojams priedus už kvalifikacinę klasę: už pirmą kvalifikacinę klasę – 15 proc.; antrą – 30 proc.; trečią – 50 proc. pareiginės algos. Teisė nustatyti konkrečius reikalavimus kvalifikacinėms kategorijoms gauti Statute suteikta vidaus reikalų ministrui, kuris 2003 m. rugsėjo 4 d. įsakymu Nr. IV-323 patvirtino *Kvalifikacinių kategorijų nuostatus* (toliau – Nuostatai). Šie Nuostatai pakeitė nuo 1991 m. galiojusią kvalifikacinių kategorijų suteikimo tvarką, pagal kurią aukštesnė kategorija galėjo būti suteikiama tik pareigūnui išlaikius specialų kvalifikacinį egzaminą [10]. Pagal naujuosius Nuostatus pareigūnų profesionalumą vertina ir pasiūlymus dėl kvalifikacinės kategorijos suteikimo teikia vidaus reikalų įstaigos vadovo įsakymu sudarytos pareigūnų kvalifikavimo komisijos. Pareigūno profesionalumo vertinimo procedūrą sudaro komisijai pateiktos tiesioginio vadovo išvados nagrinėjimas ir komisijos narių pokalbis su pareigūnu, skirtas įvertinti pareigūno pasirengimą [11]. Kiek tokia tvarka gali užtikrinti objektyvų pareigūnų profesinio pasirengimo įvertinimą, neatlikus tam tikslui skirtų tyrimų, sunku pasakyti, tačiau kai kurios šios procedūros aplinkybės neleidžia visiškai tuo tikėti. Pavyzdžiui, pareigūnai, laikydami kvalifikacinį egzaminą, visi turėjo vienodas galimybes pademonstruoti savo žinias, ir tik jos lėmė galutinį įvertinimą. Egzamino pakeitimas vadovo išvadų apie pareigūno veiklą nagrinėjimu bei pokalbiu komisijoje vadovui suteikia plačią diskreciją vertinti pavaldinio profesinį pasirengimą, o komisijos nariams – teisę laisvai interpretuoti pareigūno gebėjimus. Abiem atvejais didinama subjektyvizmo ir pareigūnų nepasitenkinimo galimybė. Šią išvadą patvirtina pasitaikantys kai kurių policijos komisariatų pareigūnų skundai kvalifikacinių kategorijų suteikimo objektyvumu. Atsižvelgiant į tai ir į priedo už kvalifikacinę kategoriją pareigūno atlyginimui reikšmę, kategorijų suteikimo praktinis įgyvendinimas reikalauja detalesnio tyrinėjimo.

Priedą už tarnybos stažą sudaro 3 proc. pareiginės algos už kiekvienus trejus tarnybos Lietuvos valstybei metus. Pagal pareigūnų vidaus tarnybos stažą nustatoma kasmetinių atostogų trukmė, suteikiama galimybė įgyti kvalifikacinę kategoriją (Statutas 37 str. 3 d.). Policijos pareigūnų tarnybos stažo skaičiavimas pasižymi tam tikrais ypatumais. Vidaus tarnybos stažas pareigūnui skaičiuojamas nuo tarnybos pradžios – jo priėmimo į vidaus tarnybą datos. Į vidaus tarnybos stažą papildomai įskaitomi laikotarpiai iki 1990 m. kovo 11 d.; faktinis tarnybos vidaus reikalų sistemoje laikas nuo paskyrimo į pareigūno pareigas dienas; darbo įstaigose bei organizacijose laikas, jeigu pareigūnas buvo nusiųstas dirbti į jas, būdamas įtrauktas į VRM, Valstybės saugumo departamento arba Krašto apsaugos ministerijos kadro rezervą; faktinis tarnybos kitų valstybių ginkluotose pajėgose (išskyrus tarnybą naikintojų būriuose ir batalionuose) laikas ir kt.

Priemokos. Pareigūnams mokamos šios priemokos: 1) *už darbą poilsio ir švenčių dienomis bei nakties metu*; 2) *už darbą kenksmingomis, labai kenksmingomis ir pavojingomis darbo sąlygomis*; 3) *už įprastą darbo krūvį viršijančią veiklą ar papildomų užduočių atlikimą, viršijant nustatytą darbo trukmę (viršvalandžiai)*. Be šių, visiems valstybės tarnautojams taikomų priemokų, taip pat gali būti mokama speciali iki 20 proc. pareiginės algos priemoka pareigūnams, kurių darbas tiesiogiai susijęs su tarnybinių gyvūnų priežiūra ir dresavimu.

Teisę nustatyti priemokų mokėjimo tvarką Statutas (38 str. 4 d.) perdavė pagrindiniams vidaus reikalų įstaigų vadovams. Tokiu būdu atitinkamo rango vadovai įgijo plačią diskreciją pavaldžių pareigūnų atžvilgiu. Policijos generalinis komisaras 2003 m. liepos 25 d. įsakymu Nr. V-431 patvirtino priemokų mokėjimo sąlygas, dydžius ir jų apskaičiavimo taisykles [12]. Taisyklėse numatyti tokie pareiginės algos dydžio priedai: 1) už darbą švenčių ir poilsio dienomis – ne mažiau kaip 1,0 arba suteikiant per mėnesį kitą poilsio dieną; 2) už darbą labai kenksmingomis sąlygomis – ne mažiau kaip 1,0; 3) už įprastą darbo krūvį viršijančią veiklą – ne daugiau kaip 0,6; 4) už darbą nakties metu, darbą kenksmingomis sąlygomis ir už papildomų užduočių atlikimą, viršijant nustatytą darbo trukmę – ne mažiau kaip

0,5; 4) už darbą pavojingomis darbo sąlygomis – ne mažiau kaip 0,3; 5) už darbą, tiesiogiai susijusį su tarnybinių gyvūnų priežiūra ir dresavimu, – ne daugiau kaip 0,2. Bendra išvardytų priemokų suma negali viršyti 60 proc. pareigūnų pareiginės algos, o įskaitant priedus už kvalifikacinę kategoriją ir laipsnį – 70 proc. pareiginės algos. Numatyti priedų ir priemokų dydžių ribojimai praktiškai gali užkirsti kelią pareigūnams gauti pagal tarnybos pobūdį ir darbo sąlygas jiems priklausančius atlyginimus. Pavyzdžiui, vidurinėsios grandies pareigūnas (priedas už laipsnį – iki 6 proc. pareiginio atlyginimo), pradėjęs dirbti nuo 18 metų ir turintis teisę VRS dirbti iki 55 metų (už 37 metų stažą priklausytų 37 proc. priedas), turintis pirmą kvalifikacinę kategoriją (30 proc.), jau nebegaus jam visų priklausomų išmokų, nes bendra šių priedų suma viršija nustatytą 70 proc. ribą. Jeigu jam dar priklausytų įvairios išmokos už papildomą darbą, darbą naktimis ir t. t., jo „nuostoliai“ būtų dar didesni. Aukštesnį laipsnį turintys ir iki 60 metų galintys dirbti pareigūnai netenka dar didesnės užtarnautų pajamų dalies. Taigi galime teigti, kad egzistuojantis darbo užmokesčio apskaičiavimo mechanizmas „įteisina“ galimybę ne visiškai atlyginti pareigūnams už jų atliktus darbus. Tai gali patirti inspektorai (43,2 proc. visų policijos pareigūnų) ir komisarai (7,5 proc.). Ši atlygio už darbą apskaičiavimo sistema pažeidžia teisingo atlygio už darbą principą ir mažina motyvaciją sąžiningai dirbti.

Policijos pareigūnams skirtų priemokų dydį, lyginant su asmenų, dirbančių Darbo kodekso reguliuojamų santykių srityje, gaunamomis priemokomis, reikia pripažinti, kad pastarųjų darbuotojų kategorijai darbo įstatymai numatė didesnius įkainius: už viršvalandžius ir darbą naktį mokama ne mažiau kaip pusantro, o už darbą poilsio ir švenčių dienomis pagal grafiką – ne mažiau kaip dvigubas darbuotojui nustatytas valandinis atlygis (193–194 str.).

Priemokų mokėjimui ir jų dydžiams ypač reikšminga yra Lietuvos Respublikos generalinio komisaro patvirtintų Taisyklių 6.3 punkto nuostata, nurodanti, kad „pasikeitus pareigūno darbo sąlygoms, priemokos skyrimo pagrindui arba policijos įstaigos finansinei padėčiai, policijos įstaigos vadovo įsakymu priemokos dydis ir mokėjimo terminas gali būti pakeisti“ [12]. Šios nuostatos turinys ir jos teisiniai bei socialiniai padariniai tapo profesinių sąjungų ir Policijos departamento vadovų konfliktų pagrindu.

Ypač daug skundų ir ginčų kyla dėl teisės normų taikymo pagrįstumo mokant priemokas policijos pareigūnams už darbą poilsio bei švenčių dienomis ir nakties metu, taip pat už įprastą darbo krūvį viršijančią veiklą arba papildomų užduočių atlikimą, viršijant nustatytą darbo trukmę (viršvalandžius). Pagal šių priemokų paskirtį jas galima vadinti priemokomis už pailgintą darbo laiką. Pats darbo laikas tiesiogine šio termino prasme nepriskiriamas socialinių garantijų kategorijai. Jo sąveika su socialinėmis garantijomis atsiranda tada, kai kyla darbo laiko normos nustatymo arba mokėjimo už jį problemų, t. y. klausimai, ar pareigūnams nustatytas darbo laikas nepažeidžia jų teisių, ar jiems mokamos priemokos adekvacijos jų išdirbtam laikui.

Nors Statute pabrėžiama, kad pareigūno darbo laiko norma negali būti ilgesnė kaip 40 valandų per savaitę (29 str.), tačiau vadovo sprendimu pareigūnui galima pavesti dirbti ir ilgiau (taip pat poilsio bei švenčių dienomis) esant būtinybei: užkirsti kelią stichinėms nelaimėms, gaisrams, avarijoms, katastrofoms, taip pat likviduojant jų padarinius; užkirsti kelią masinėms riaušėms ir jas nutraukti; garantuoti viešąją tvarką masinių renginių metu; sustiprinti strateginių objektų apsaugą; garantuoti oficialių užsienio svečių saugumą ir kitais Statuto 30 straipsnyje numatytais atvejais. Statute taip pat pabrėžiama, kad nustatytas funkcijas nepertraukiamai vykdančiose vidaus reikalų įstaigose tam tikras pareigas einantiems pareigūnams, dirbantiems pamainomis, vidaus reikalų centrinės įstaigos vadovo sprendimu gali būti nustatyta iki 48 valandų per savaitę darbo laiko norma. Šių pareigūnų darbas, kiekvieną savaitę neviršijantis 48 val. darbo laiko normos, nelaikomas viršvalandiniu (29 str. 3 d.) Profesinių sąjungų nuomone, įteisintas Statute viršvalandinis darbas neatitinka nei Europos Sąjungos normų, nei Lietuvoje galiojančių įstatymų. Viršvalandžius dirbantys pareigūnai ir profesinės sąjungos labiausiai nepatenkinti priemokų už viršvalandinį darbą skyrimo tvarka ir dydžiais bei komisariatų vadovų teise keisti įkainius už papildomą darbą.

Apibendrinami galime teigti, kad pareigūnų laipsnis (ir nuo jo priklausanti kategorija) yra svarbiausias darbo užmokesčio dydį lemiantis veiksnys: kuo jis aukštesnis, tuo didesnė pareiginė alga ir nuo jos skaičiuojami priedai bei priemokos. Priedų už pareiginius laipsnius dydžių susiejimas su MMA, už kvalifikacinę kategoriją ir įvairių priemokų – su pareigine alga (ji siejama pareiginių algų koeficientais su MMA), pareigūnų darbo užmokesčio dydį „pririša“ prie Vyriausybės nustatyto MMA dydžio, kuris šiuo metu yra lygus 430 litų. Reikšminga tai, kad šis MMA dydis valstybės tarnautojams nesikeičia nuo 1998 m., tuo tarpu kitiems darbuotojams, kuriems taikoma minimalioji mėnesinė alga, MMA dydis per šį laikotarpį buvo didinamas, ir Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, nuo 2004 m. gegužės 1 d. pasiekė 500 litų.

Valstybės tarnybos įstatymo paskirtis – per valstybės tarnautojo statuso, atsakomybės, darbo užmokesčio, socialinių ir kitų garantijų nustatymą užtikrinti darbo ir valstybinę drausmę bei sąžiningą pareigų vykdymą – suponavo ir atitinkamą darbo užmokesčio apskaičiavimo mechanizmą ir jo dydį, kuris turėjo garantuoti valstybės tarnautojų teisę į tam tikrus nustatytus gyvenimo standartus, kad jie galėtų tinkamai vykdyti valstybės paliepiamus. Tačiau Vyriausybei suteikta teisė poįstatyminiais aktais nustatyti minimaliąją mėnesinę algą ir kartu reguliuoti pareiginės algos bei viso darbo užmokesčio dydį menkina įstatymo tikslų realizavimo galimybę. Jeigu Vyriausybės nustatytas MMA dydis nesikeis, nuo 2004 m. gegužės mėnesio „įsibėgėjusi“ infliacija ir kylančios kainos gali sumažinti valstybės tarnautojų tikrąjį darbo užmokestį.

2. Teisės į darbo užmokestį užtikrinimo problemos

Teisės aktuose įtvirtintos pareigūnų darbo užmokestį reglamentuojančios normos dar negarantuoja, kad visas pagal įstatymą pareigūnui priklausantis atlyginimas jam bus išmokėtas. Atlyginimo už darbą išmokos problemų atskleidimas leidžia tiksliau įvertinti darbo užmokesčio, kaip socialinių garantijų, poveikį pareigūnų teisių saugai.

2002 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujos redakcijos *Valstybės tarnybos įstatymui*, teritorinių policijos įstaigų policininkų tarnybiniai atlyginimai vidutiniškai padidėjo 23 proc. Įstatymui įgyvendinti reikėjo 12 mln. litų per metus, tačiau 2002–2003 m. biudžete šiam tikslui nebuvo numatyta lėšų. Susidarė paradoksali situacija: įstatymas yra, bet jis nepatvirtintas lėšomis ir jo veikimas yra abejotinas. Norint išmokėti įstatymo numatytus atlyginimus, vien tik 2002 metų antrojo pusmečio darbo užmokesčiui papildomai reikėjo 5,8 mln. litų. Šių lėšų Policijos departamentas prašė VRM, Finansų ministerijos ir Seimo, tačiau tikslinant 2002 m. valstybės biudžetą, jos nebuvo skirtos. Analogiška situacija susiklostė ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus *Valstybės tarnybos statutui*, kurio nuostatoms dėl priedų už laipsnį bei kvalifikacinę kategoriją vykdyti buvo skirta tik 37 proc. reikiamų lėšų [13]. 2003 m. naujai darbo apmokėjimo tvarkai įgyvendinti, Policijos departamento finansų tarnybos duomenimis, iš viso papildomai reikėjo 16,3 mln. litų, iš jų – 14,1 mln. darbo užmokesčiui išmokėti [14].

Vyriausybė, gelbėdama *Valstybės tarnybos įstatymą*, 2003 m. sausio 17 d. priėmė nutarimą Nr. 53, patvirtinantį valstybės tarnautojų darbo užmokesčio skaičiavimo taisyklės [15]. Šis nutarimas įteisino darbo užmokesčio indeksavimo koeficientą, t. y. leido mažinti tikrąsias darbuotojų pajamas. Remiantis minėtų taisyklių 1 punktu, indeksavimo koeficientas taikomas, jei valstybės institucijos arba įstaigos pagal patvirtintas valstybės tarnautojų suvienodintų pareigybių kategorijas apskaičiuotas lėšų valstybės tarnautojų darbo užmokesčiui poreikis viršys atitinkamiems metams Lietuvos Respublikos valstybės biudžete ir savivaldybių biudžetuose darbo užmokesčiui patvirtintus asignavimus. Tų pačių taisyklių 6 punkte nurodyta, kad atsižvelgiant į lėšų darbo užmokesčiui poreikio pasikeitimą, įstaigoje indeksavimo koeficientas gali būti tikslinamas, bet ne dažniau kaip kartą per ketvirtį. Praktiškai tai reiškė, kad valstybės tarnautojų darbo užmokestis galėjo būti mažinamas net keturis kartus per metus. Taigi viena pagrindinių problemų sprendžiant darbo apmokėjimo klausimą tapo pa-

pildomų lėšų padidėjusioms darbo užmokesčio išlaidoms padengti ieškojimas. Nesuradus papildomų pinigų, reikėjo taikyti darbo užmokesčio indeksavimo koeficientą, kuris neleido pareigūnams gauti įstatymo nustatyto didesnio atlyginimo. Policijos departamentas siūlė nustatyti tokią diferencijuoto indeksavimo koeficiento taikymo tvarką, kad nemažėtų tikrasis darbo užmokestis darbuotojų, kuriems jis nuo 2002 m. liepos 1 d. nepadidėjo ar net sumažėjo, bet į tai nebuvo atsižvelgta. Susidariusi finansinė problema buvo svarstoma 2003 m. liepos 15 d. Policijos departamente vykusiame operatyviniame pasitarime, kurio metu buvo pabrėžta, kad nors ir buvo skirta policijai papildomai 6,3 mln. litų darbo užmokesčiui, ši suma, atsižvelgus į *Vidaus tarnybos statuto* reikalavimus, tenkino tik 46 proc. visų policijos įstaigų poreikių [14]. Todėl policijos įstaigų finansinė padėtis 2003 m. (vertinant pagal darbo užmokesčio indeksavimą) nuolat blogėjo: I ketvirtyje darbo užmokesčio indeksavimo koeficientą taikė vidutiniškai 30 proc. įstaigų, II–III ketvirtyje – 52 proc. ir IV ketvirtyje – 63 proc. įstaigų [13].

Vertinant Vyriausybės nutarimą indeksuoti darbo užmokestį pareigūnų teisių apsaugos aspektu, atkreiptinas dėmesys į *Darbo kodekso* nuostatą, nurodančią, kokiomis aplinkybėmis gali keistis darbuotojo darbo užmokestis: „Darbo apmokėjimo sąlygas be darbuotojo raštiško sutikimo darbdavys gali keisti tik tuo atveju, kai įstatymais, Vyriausybės nutarimais ar pagal kolektyvinę sutartį yra keičiamas tam tikros ūkio šakos, įmonės ar darbuotojų kategorijos darbo apmokėjimas. Keičiant darbo apmokėjimo sąlygas, sumažinti darbo užmokestį be darbuotojo raštiško sutikimo negalima“ (120 str. 3 d.). Darytina išvada, jog asmenų, dirbančių pagal darbo sutartį, teisės yra labiau užtikrintos ir saugomos įstatymų nei policijos pareigūnų atitinkamos teisės.

Dėl naujos darbo užmokesčio skaičiavimo tvarkos išaugęs finansinis deficitas vertė policijos įstaigų vadovus įvairiausiais būdais (net nusižengiant įstatymui) laviruoti: taupydami lėšas policijos įstaigų vadovai nepriiminėjo darbuotojų į laisvas darbo vietas (2003 m. pabaigoje laisvų darbo vietų padaugėjo iki 1 200, metų pradžioje buvo 870); vadovaudamiesi generalinio komisaro 2003 m. liepos 25 d. įsakymu Nr. V–431, mažino priemokų už naktinį, viršvalandinį darbą, darbą švenčių dienomis dydžius. Negalėdami pavaldiniams sumokėti už viršvalandžius ar naktinį darbą, kai kurie vadovai „užsimerkė“ prieš darbo apskaitos vedimo trūkumus arba patys prisidėdavo prie darbo tabelių klastojimų: neužrašydavo viršvalandžių, darbo naktimis ir pan. Pareigūnai, dirbdami papildomą darbo laiką ir už tai negaudami priemokų, jautėsi nepelnytai nuskriausti ir bandė ginti savo teises per jų interesams atstovaujančias profesines sąjungas. Lietuvos vidaus reikalų sistemos Respublikinės profesinės sąjungos pirmininko A. Černiausko ir Kauno apskrities policijos ir kitų teisėsaugos darbuotojų profesinės sąjungos pirmininko A. Laukaičio teigimu, dauguma pareigūnų skundų sudarė skundai dėl priemokų už viršvalandžius ir naktinį darbą nemokėjimo bei darbo apskaitos žiniaraščių blogo tvarkymo. Per metus administraciniuose teismuose profesinių sąjungų iniciatyva buvo nagrinėjama iki 100 bylų [15].

Ginčus dėl priemokų mokėjimo policijos pareigūnams teisėtumo aštrino ir 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojęs *Darbo kodeksas*: pasidarė neaišku, kokiais teisės aktais reikia vadovautis, nustatant valstybės tarnautojams priemokas už viršvalandinį ir naktinį darbą bei darbą švenčių dienomis. Profesinės sąjungos reikalavo už viršvalandinį darbą mokėti priemokas tokio dydžio, koks jis nustatytas *Darbo kodekse*, tuo tarpu komisariatų vadovai, remdamiesi Valstybės tarnybos įstatymu, taikė mažesnes priemokas.

2003 m. sausio 10 d. Policijos departamento generalinis komisaras nusiuntė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai užklausimą dėl viršvalandinio darbo užmokesčio. Rašte buvo prašoma paaiškinti: „Policijos įstaigų vadovai, nustatydami valstybės tarnautojams priemokas už minėto (viršvalandinio – *aut.*) darbo sąlygas, atsižvelgia į skirtus darbo užmokesčio asignavimus ir priemokas nustato mažesnio dydžio, nei nustatyta *Darbo kodekse*. Prašome paaiškinti, ar policijos įstaigų vadovai nepažeidžia šiuo metu galiojančių teisės aktų, nustatydami [...] mažesnio dydžio priemokas, nei nustatyta *Darbo kodekse*“ [16]. Ministerijos atsakyme buvo nurodyta, kad statutiniai valstybės tarnautojai tokias priemokas

gauna vadovaudamiesi Valstybės tarnybos įstatymu, o ne *Darbo kodeksu*, kuris taikomas darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartį. Išaiškinimas buvo išsiųstas visoms policijos įstaigoms. Kartu didėjo ir policijos pareigūnų, policijos profesinės sąjungos atstovų nepasitenkinimas susidariusia padėtimi.

Priemokų mokėjimo už viršvalandžius tvarką teisės normų aktų taikymo požiūriu 2003 m. birželio 24 d. nutartimi išaiškino Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas [17]. Nagrinėtos bylos esmė: Kaišiadorių rajono policijos komisaras 2003 m. vasario 5 d. įsakymu patvirtino *Priemokų skyrimo policijos komisariato valstybės tarnautojams taisyklės*, pagal kurias buvo sumažintas priemokų už darbą nakties metu, švenčių dienomis dydis nuo 0,2 iki 0,1 pareiginės algos. Pareiškėjo (profesinės sąjungos) požiūriu, minėtas įsakymas prieštaravo *Valstybės tarnybos įstatymo, Darbo kodekso*, tuo metu dar galiojusio *Policijos įstatymo* reikalavimams. Jo nuomone, nustatant priemokų už darbą dydį, taikytinos minėtų įstatymų normos. Vyriausiasis administracinis teismas išaiškino, kad pagal *Valstybės tarnybos įstatymo* 4 straipsnio 2 dalį darbo apmokėjimo tvarka taikytina visiems valstybės tarnautojams, taip pat ir policijos pareigūnams. *Valstybės tarnybos įstatymo* 23 straipsnis numato, kad valstybės tarnautojo darbo užmokestį sudaro pareiginė alga bei priedai ir priemokos, o pastarųjų suma negali viršyti 70 proc. pareiginės algos. Nors konkrečių priemokų dydžių įstatymas nenustato, tačiau jo 5 straipsnyje nurodyta, kad darbo santykius ir socialines garantijas reglamentuojantys kiti teisės normų aktai valstybės tarnautojams taikomi tiek, kiek jų statuso ir socialinių garantijų nereglamentuoja šis įstatymas. Vadinasi, konstatavo teismas, nors užmokestį už viršvalandžius policijos pareigūnams reglamentuoja specialiosios normos, tačiau remiantis *Valstybės tarnybos įstatymo* 4 straipsnio 2 dalimi, 5 straipsniu bei Socialinių garantijų nuostatų 3–5 straipsnių normomis, nustatant priemokų dydį policijos pareigūnams, taikytini ir darbo santykius reglamentuojantys įstatymai, t. y. iki 2003 m. sausio 1 d. turėjo būti taikomas *Darbo apmokėjimo įstatymas*, o nuo sausio 1 d. – *Darbo kodeksas*. Pagal *Darbo kodeksą* viršvalandžius laikomas toks darbas, kurį darbuotojai dirba viršydami nustatytą 40 val. per savaitę darbo laiko trukmę (DK 144 str.). Darbdavys turi teisę skirti darbuotojams (išskyrus tuos, kuriems draudžiama skirti) privalomą viršvalandinį darbą ir darbą poilsio dienomis tik *Darbo kodekso* nustatytais atvejais.

Reikšminga tai, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas „įvertino“ ir policijos komisariatų vadovų praktikoje naudojamą būdą savo įsakymais reguliuoti priemokų dydžius. Teismo nutartyje sakoma: „Nėra pagrindo teigti, kad atsakovui (komisariatų vadovams – aut.) norminiais aktais yra numatyta teisė savarankiškai nustatyti statutiniams valstybės tarnautojams priemokų dydžius. Administravimo subjektų veikla išsiskiria jos reglamentavimo detalumu, todėl atitinkama atsakovo funkcija turi būti numatyta teisės normos. Vien prielaidų pagrįsti atsakovo teiginį dėl policijos įstaigų vadovų teisės savarankiškai nustatyti statutiniams valstybės tarnautojams priemokų dydžius nepakanka. Tokia teisė nėra įtvirtinta ir *Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo* 1 str.“ [17]. Taigi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas atskleidė ir teisiškai įvertino dar vieną administravimo praktikos nukrypimą – siekį poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti įstatymų kompetencijai priklausančius visuomeninius santykius.

Remdamasi minėtu teismo sprendimu bei Profesinių sąjungų įstatymo 18 straipsniu (Profesinės sąjungos turi teisę reikalauti iš darbdavio panaikinti jo sprendimus, kurie pažeidžia Lietuvos Respublikos įstatymų numatytas profesinių sąjungų darbuotojų teises), Lietuvos vidaus reikalų sistemos respublikinė profsąjunga 2003 m. rugsėjo 15 d. kreipėsi į Policijos generalinį komisarą prašydama panaikinti jo pasirašyto 2003 m. liepos 25 d. įsakymo 6.3 punkto nuostatą, leidžiančią įstaigos vadovui keisti priemokos dydį ir mokėjimo terminą, kaip prieštaraujančią *Darbo kodekso* 193 straipsniui bei *Valstybės tarnybos įstatymo* 26 straipsniui. Tačiau iki šiol ši įsakymu įtvirtinta nuostata galioja, kaip ir galioja su šios nuostatos taikymu susijusios problemos. Jų aktualumą patvirtina 2004 m. sausio 19 d. įvykęs Policijos departamento vadovų ir VRS profesinių sąjungų atstovų pasitarimas, kurio metu daugiausia dėmesio buvo skirta užmokesčio už darbą naktį bei švenčių dienomis, darbo laiko

apskaitos bei socialinėms problemoms. Policijos departamento Finansų valdybos viršininkas pripažino, kad nepriemokos už naktinį darbą bei darbą švenčių dienomis egzistuoja, nes tam trūksta pinigų, tačiau buvo pabrėžta, kad iki 2004 m. ketvirtą ketvirčio numatyta policijos įstaigoms padengti nepriemokas už naktinį darbą. Pasitarime buvo nagrinėjama ir kita, pareigūnams itin aktuali, darbo laiko apskaitos problema. Pasak profsąjungų atstovų, daugelyje komisariatų netinkamai apskaičiuojamas pamainomis dirbančių pareigūnų darbo laikas [18].

Susidariusią įtampą policijoje dėl nefinansuojamų išlaidų darbo užmokesčiui iš dalies pavyko sumažinti 2004 m., Statuto nuostatoms dėl priedo už policijos laipsnį bei kvalifikacinę kategoriją įgyvendinti skyrus 8,5 proc. daugiau lėšų nei 2003 metais [13]. Tikėtis staigaus finansinės padėties bei policijos pareigūnų socialinės saugos pagerėjimo nėra pagrindo. Šią išvadą patvirtino ir Lietuvos policijos įkūrimo 85-ųjų metų proga kalbėjęs policijos generalinis komisaras: „Policijos finansavimas šiek tiek pagerėjęs, bet šis klausimas tebėra aktualus. Mums trūksta daug ko: ir uniformų, ir automobilių, ir normalių patalpų [...]. Preliminariai galiu pasakyti, kad bus gerokai padidintas mokesčių fondas, tačiau visoms Valstybės tarnybos įstatymo nuostatoms įgyvendinti pinigų vis vien trūks“ [19].

Taigi priimtų teisės normų aktų taikymo ribotos galimybės, darbo užmokesčio skaičiavimo taisyklių kaitaliojimas, priemokų dydžių reguliavimo įstaigų vadovų įsakymais praktika, atsižvelgiant į finansinę organizacijos padėtį ir bendrą mokesčių fondą, apriboja didelės pareigūnų grupės teises į pagal įstatymą priklausančią socialinę saugą. Visa tai didina dirbančių pareigūnų nepasitenkinimą jiems mokamu atlyginimu už darbą. Didėjantys pareigūnų ir jų vadovų prieštaravimai atskleidė menkas tikrąsias pareigūnų galimybes pasinaudoti jiems valstybės įteisintomis teisėmis į socialinę saugą.

Išvados

Apibendrinant policijos pareigūnų darbo užmokesčių reglamentuojančias teisės normas bei galimybes jas realizuoti, galima daryti šias išvadas:

Valstybės tarnybos įstatymu ir Statutu reglamentuojamos pareigūnų darbo užmokesčio sistemos ir darbo sutartimi grindžiamos analogiškos sistemos (su pareigūnais nesudaromos darbo sutartys, priimančios į tarnybą neaptariamas darbo užmokesčio dydis, nepasirašomos kolektyvinės sutartys) skirtumai suponuoja ir išskirtinę statutinių tarnautojų padėtį darbo santykių srityje. Pareigūnų darbo užmokesčių apibrėžiančius teisės normų aktus lyginant su *Darbo kodekso* normomis išaiškėja, kad kai kuriais atvejais asmenų, dirbančių pagal darbo sutartis, teisės yra labiau užtikrintos ir saugomos įstatymų nei vidaus tarnybos pareigūnų. Šios aplinkybės gali sudaryti prielaidas policijos pareigūnams iškreiptai vertinti savo socialinį statusą darbo rinkoje ir kilti socialiniams konfliktams.

Vidaus tarnybos pareigūnų darbo užmokesčių reglamentuojančių teisės aktų analizė atskleidė, kad policijos pareigūnų darbo užmokesčiai, kaip pagrindinė socialinių garantijų kategorija, nėra išskirtinis: 1) pareigūnų darbo užmokesčio skaičiavimo formulė suponuoja didelę atlyginimų diferenciaciją, kuri nubrėžia plačią takoskyrą tarp žemiausių ir didžiausių atlyginimų gaunančių pareigūnų, todėl VRS pareigūnų darbo užmokesčio vidurkis yra matematinė fikcija; 2) pareiginės algos priedams ir priemokoms taikomi apribojimai neleidžia visiems pareigūnams už darbo stažą, laipsnį, kvalifikacinę kategoriją bei papildomą darbą gauti viso uždarbio; 3) Vyriausybei suteikta teisė poįstatyminiais aktais nustatyti minimalią mėnesinę algą ir kartu reguliuoti pareiginės algos bei viso darbo užmokesčio dydį menkina *Valstybės tarnybos įstatymo* tikslų – užtikrinti valstybės tarnautojų teises ir socialinę saugą – realizavimo galimybes;

Priėmus *Vidaus tarnybos statutą*, darbo kokybės didėjimą ribojantys veiksniai nepakito: valstybės skiriamos lėšos policijos veiklai užtikrinti riboja policijos įstaigų vadovų galimybę didinti darbo užmokesčio mokesčių fondą tiek, kiek tai numatyta įstatymuose. Taip pažeidi-

džiama policijos pareigūnų teisė gauti teisingą atlygį už darbą, kuris garantuotų darbuotojams ir jų šeimoms normalų gyvenimo lygį, padidintą darbo užmokestį už viršvalandžius bei ypatingas darbo sąlygas, įvairias kitas garantines išmokas ir kompensacijas, susijusias su darbo santykiais.

LITERATŪRA

1. **Vaišvila A.** Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000.
2. **Lietuvos Respublikos** valstybės tarnybos įstatymas (Lietuvos Respublikos 2002 04 23 Nr. IX–855 redakcija) // Valstybės žinios. 2002. Nr. 45–1708.
3. **Lietuvos Respublikos** 2003 m. balandžio 29 d. įstatymu Nr. IX–1538 priimtas Vidaus tarnybos statusas. // Valstybės žinios. 2003. Nr. 42–1927.
4. **Lietuvos Respublikos** darbo kodeksas. Pirmas leidimas. – Vilnius: Teisingumo ministerija, Teisinės informacijos centras, 2002.
5. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės 2002 gegužės 20 d. nutarimas Nr. 684 „Dėl ministro pirmininko politinio pasitikėjimo valstybės tarnautojų pareigybių, vyriausybės kanceliarijos, ministerijų, vyriausybės įstaigų ir įstaigų prie ministerijų valstybės tarnautojų suvienodintų pareigybių sąrašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 82–1813.
6. **Vidaus reikalų** sistemos metinė personalo ataskaita. – Vilnius: VRM Personalo departamentas, 2003 03 07.
7. **Černiauskas G.** Lietuvos sveikatos priežiūros ištekliai ir jų struktūra // Pirmasis reformų dešimtmetis: socialinės priežiūros sektorius socialinių-ekonominių pokyčių kontekste. – Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 2000.
8. **Lietuvos Respublikos** sveikatos apsaugos ministerijos 1997 m. gegužės 15 d. įsakymas Nr. 149–k „Dėl sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ // Valstybės žinios. 1997. Nr. 55–1280.
9. **Lietuvos Vyriausybės** 1998 m. liepos 31 d. nutarimas Nr. 983 „Dėl pedagogų darbo užmokesčio padidinimo“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 70–2047.
10. **Vidaus reikalų** ministerijos 1991 m. balandžio 8 d. įsakymas Nr. 101 „Dėl Kvalifikacinių kategorijų suteikimo vidaus reikalų sistemos pareigūnams instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1991. Nr. 47–247.
11. **Lietuvos Respublikos** vidaus reikalų ministro 2003 m. rugsėjo 4d. įsakymas Nr. IV–323 „Dėl kvalifikacinių kategorijų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 87–3953.
12. **Priemokų** mokėjimo statutiniais valstybės tarnautojams policijos įstaigose taisyklės. Patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003 m. liepos 25 d. įsakymu Nr. V–431.
13. **Tamošiūnas V.** Nubrėžtos prioritetinės veiklos kryptys // Sargyba. 2004. Nr. 5(568).
14. **Tamošiūnas V.** Svarstytos policijos aktualijos // Sargyba. 2003. Nr. 27–28(542–543).
15. **Černiauskas A.** Metams baigiantis // Sargyba. 2003. Nr. 52(515).
16. **Policijos departamento** prie VRM 2000 m. sausio 10 d. raštas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai Nr. 15–96.
17. **Lietuvos vyriausiasis** administracinis teismas. Administracinė byla Nr. A5–587/2003, 2003 06 23.
18. **Tamošiūnas V.** Policijos vadovai susitiko su profesinės sąjungos vadovais // Sargyba. 2004. Nr. 3(565).
19. **Tamošiūnas V.** Esame viena policininkų šeima // Sargyba. 2003. Nr. 37(552).

Impact of Salary on the Safety of Rights of Police Officers

Dr. Kęstutis Vitkauskas
Mykolas Romeris University

Keywords: *salary of police officers; police officers' rights; social guarantees.*

SUMMARY

The article deals with police officers' rights to the main social guarantees such as salary and other payments and the problems of their realization in practise. The investigations have been performed on the grounds of acts of law, analytical and statistical facts from Police department offices.

After carrying out the research the following conclusions can be made:

1. Differences of system of salary of police officers regulated by acts of law from the analogous system based on a labour contract suppose exclusive status of statutory employees in the sphere of labour relations. When comparing the acts of law which define the salary of police officers with the regulations of labour code it turns out that in some cases the rights of employees who work according to labour contracts are more ensured and protected by laws than those of internal service officers. These circumstances may form the prerequisites for police officers distorted evaluation of their social status in the labour market and social conflicts occurrence.

2. The analysis of salary of police officers regulated by acts of law has revealed the fact that the salary of police officers as a category of the main social guarantees is not exceptional: 1) the computation formula of officer salary supposes a great differentiation of salaries which draws a broad divide between the officers getting the lowest and highest salary, 2) limitations applied to the premiums and extras of the officer salary do not allow all the officers to get full salary for their length of service, rank, qualification category and extra work, 3) government's right to set the minimal salary and regulate its size minifies the opportunities of realization of the aims of State Service Law.

3. After the adoption of the Statute of Internal Service the factors limiting the increase of work quality have not changed. By this the right to get a just payment for work is being violated. The work cannot guarantee the employees and their families a normal standard of life, a rise of salary for overtime, special working conditions and other guarantee payments and compensations connected with labour relations.

